

Оксана Головата
ORCID: 0000-0003-2232-819X

УКРАЇНСЬКА ЕТНОАНТРОПОЛОГІЯ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

UKRAYINS KA ETNOANTROPOLOHIYA POCHATKU XX ST.

Суто науковий етап етноантропологічних студій в Україні починається з перших років ХХ ст. Систематичне дослідження українського населення Східної Галичини (з 1904 р.) та Великої України (Наддніпрянщини) (з 1907 р.) пов'язане з іменами Ф. Вовка та вихованців його школи: С. Руденка, Л. Чикаленка, А. Носова, О. Шульгина, Н. Лебедева, А. Алешо, Є. Артюхова, В. Сахарова, Б. Крижановського, Н. Кондрашенка (так звана «петербурзька школа», – учні і послідовники Ф. Вовка як приват-доцента Санкт-Петербурзького університету у 1907 – 1918 рр.) та співробітника НТШ І. Раковського.

Ф. Вовк особливо уважно ставився до вдосконалення методики антропологічних досліджень, що дозволило виробити найбільш доцільну програму расознавчих досліджень, в якій головне місце зайняли описові ознаки. Для кожної ознаки були запропоновані чітка класифікація її варіацій, зручні способи фіксації їх при польовій експедиційній роботі. В результаті з'явився антропологічний матеріал, численно далеко значніший, а головне, далеко точніший та систематичніше зібраний. На жаль, він залишився неопублікованим, окрім «Антропометричних дослідів українського населення Галичини, Буковини і Угорщини» Ф. Вовка та його ж статті «Антропологічні особливості українського народу» в 2-му томі енциклопедичного видання «Український народ в його минулому і сьогоденні» (Петроград, 1916). У цій останній праці Ф. Вовк підсумував усі попередні дослідження і на підставі зібраних ним самим та іншими даних розробив і запропонував положення, яке стало концептуальною основою подальшого розвитку української етнічної антропології, а саме: «Український народ, на всій території, що він її заселяє одзначається цілим шерегом спільних рис особливостей, які не залишають сумніву в тому, що він являє собою одну етнографічну цілість, цілком виразно відокремлену з-поміж інших слав'янських народів».

Ф. Вовк розглядав антропологічний тип українців сумарно; говорячи про поширення українського антропологічного типу, обмежував його (поширення) рамками сучасної етнографічної території, заселеної українцями, дослідженнями людності, яка нині говорить українською мовою.

Це відповідало народницько-лінгвістичній концепції з її ототожненням «народу» і «нації». Провідні тези цієї концепції:

1) своєрідність українського антропологічного типу;

- 2) наявність в складі українського народу кількох відмінних антропологічних (расових) типів та
- 3) перевага серед них типу високих або вище середнього зросту з темною або змішаною пігментацією брахіцефалів, який визначається як властиво український і характеризується як приналежний до динарської (адриатичної) раси.

Після «епохи Ф. Вовка», стало зрозумілим, що на черзі стоїть вивчення антропологічного складу України у всій різноманітності територіальних варіацій, тобто охоплення систематичними антропологічними дослідженнями етнографічних груп українців, виділення, характеристика, з'ясування генеалогічних взаємовідносин не тільки основних антропологічних типів, але й локальних варіантів у складі цих типів. Це і стало змістом досліджень послідовників Ф. Вовка у 20-х рр. ХХ ст., насамперед А. Носова, С. Руденка, І. Раковського, а також Р.Єндика, З. Кузеля.

Матеріали досліджень 20-х рр. ХХ ст. внесли виразні доповнення до характеристики расових особливостей українців Ф. Вовка. А. Носов, С. Руденко, І. Раковський виділили окремі антропологічні типи в складі українського народу, протиставивши тезі Ф. Вовка про однорідність антропологічного типу українців тезу про змішаний характер останнього. Разом з тим послідовники Ф. Вовка обминули іншу його важливу тезу про існування етнічного ядра та периферії, – це було проявом того, що ревізія народницько-лінгвістичної концепції не була всеохоплюючою чи хоча б послідовною.

Ф. Вовк свого часу писав про неспроможність дослідників кінця ХІХ ст виділити з різноманітності «типового українця». Ф. Вовк це зробив, вловивши при цьому дві сторони антропологічної характеристики народу: а) расові (антропологічні) області («смуги») як відображення глобальних процесів антропологічної диференціації; б) і – нібито на противагу цьому – розуміння етносу як єдиного цілого (звідси опозиція «ядро – периферія»).

Джерела та література

1. Антропометричні дослідження українського населення Галичини, Буковини і Угорщини. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Т.Х. Львів 1908. С.6-39.
2. Вовк Г.Ф. Бібліографія праць Хв. Вовка (1847 – 1918). К. 1929.
3. Вовк Ф. Студії з української антропології та етнографії. К. 1996.